

DOLAYLI VE DOLAYSIZ VERGİLERİN ENFLASYON VE EKONOMİK BÜYÜMEYE ETKİLERİNİN İNCELENMESİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Ahmet KAMACI, Doç. Dr.
Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Finans ve Bankacılık Bölümü

ahmetkamaci@subu.edu.tr

ORCID: 0000-0002-7858-6131

Oya KURT, Bilim Uzmanı

Bartın Üniversitesi

oyakurt.1964@gmail.com

ORCID: 0000-0003-4647-9822

ÖZET

Hükümetler, enflasyonu önlemek ve gelir dağılımı adaletini sağlamak için sağlıklı bir vergi politikasına ihtiyaç duymaktadır. Ülkelerin önemli bir gelir kaynağı olan ve harcamalarını finanse eden vergiler, kamu yatırımları için gerekli kaynağı sağladığından ekonomik büyümenin de artırılması için temel bir araçtır. Teorik olarak dolaylı vergiler ekonomik büyümeyi artırırken; dolaysız vergiler ekonomik büyümeyi azaltmaktadır. Enflasyonist süreçte de gelir dağılımı adaleti açısından dolaylı vergilere nazaran dolaysız vergilere daha fazla ağırlık verilmesi gerekmektedir. Bu çalışmada dolaylı ve dolaysız vergilerin enflasyon ve ekonomik büyüme üzerindeki etkileri incelenmiştir. Vergiler ile enflasyon için veriler 2006M2-2021M11 arasında aylık olarak, ekonomik büyüme ve vergiler için veriler ise 2006Q2-2021Q3 dönemleri arasında çeyreklik olarak alınmıştır. Çalışmada 2 ayrı model kurulmuştur. İlk modelde vergilerin enflasyonla ilişkisi incelenmiş ve dolaysız vergilerden enflasyona doğru tek yönlü nedensellik tespit edilmiştir. Ayrıca uzun dönemde dolaysız vergilerde 1 birimlik artış olduğunda enflasyonda 0.018879 birimlik bir artış olduğu gözlenmektedir. Çalışmadaki 2.modelde ise vergilerle ekonomik büyüme ilişkisi incelenmiştir. Yapılan analiz sonucunda, dolaylı vergilerle GSYİH arasında çift yönlü bir nedensellik varken; dolaysız vergilerden GSYİH'ye doğru tek yönlü bir nedensellik tespit edilmiştir. Aynı zamanda, dolaylı vergilerde meydana gelen 1 birimlik artış ekonomik büyüme üzerinde 0.87 birimlik artışa neden olmaktadır.

Anahtar kelimeler: Dolaysız vergiler, dolaylı vergiler, enflasyon, ekonomik büyüme

INVESTIGATION OF THE EFFECTS OF DIRECT AND INDIRECT TAXES ON INFLATION AND ECONOMIC GROWTH: THE CASE OF TÜRKİYE

ABSTRACT

Governments need a healthy tax policy to prevent inflation and ensure income distribution justice. Taxes, which are an important source of income for countries and finance their expenditures, are a basic tool for increasing economic growth as they provide the necessary source for public investments. Theoretically, while indirect taxes increase economic growth; direct taxes reduce economic growth. In the inflationary process, more weight should be given to direct taxes compared to indirect taxes in terms of income distribution justice. In this study, the effects of direct and indirect taxes on inflation and economic growth are examined. Data for taxes and inflation are taken monthly between 2006M2-2021M11, data for economic growth and taxes are taken quarterly between 2006Q2-2021Q3. Two different models were established in the study. In the first model, the relationship between taxes and inflation was examined and one-way causality from direct taxes to inflation was determined. In addition, when there is a 1-unit increase in direct taxes in the long run, there is a 0.018879-unit increase in inflation. In the second model in the study, the relationship between taxes and economic growth was examined. As a result of the analysis, while there is a bidirectional causality between indirect taxes and GDP; A unidirectional causality has been determined from direct taxes to GDP. At the same time, a 1-unit increase in indirect taxes causes a 0.87-unit increase in economic growth.

Keywords: Direct taxes, indirect taxes, inflation, economic growth.

1. GİRİŞ

Dolaylı vergi, gelire orantılı olmayan ve tüketim ile harcamalar üzerinden alınan vergilerdir. Dolaysız vergi ise, doğrudan gelir üzerinden alınan vergilerdir. Dolaylı vergilere verilebilecek en iyi örnek Katma değer vergisi (KDV) iken; dolaysız vergiler gelir ve kurumlar vergisi ve motorlu taşıtlar vergisi (MTV) ve emlak vergisi gibi türleri vardır (Gündoğdu, 2022:162). Dolaylı vergilerden KDV, 3065 sayılı kanun ile 1985 yılında toplanmaya başlanmıştır (TÜSİAD, 2012). KDV, Türkiye ekonomisi için vergilemeden önce üretim, dağıtım ve hizmet sektörlerinde el değiştirerek bu hizmet ve malların fiyatları ile orantılı olarak alınan dolaylı vergiler için de en çok bilinen vergi türüdür (Kılıç, 2012; Gürdal ve Yavuz, 2017).

Gelir vergisi, bireylerin belli bir zaman diliminde elde ettiği irat ve kazançlarından belirli oranla hesaplanarak tahsil edilen bir vergidir. Bireyin gelirlerin tahsil edilmesi bu vergi türünün vergiler arasında en adil olan vergi olarak bilinmesini sağlamaktadır.

MTV dolaysız vergilerin servet üzerinden alınan vergiler kategorisinde yer almaktadır. Bu vergi türü bireylerin ellerinde bulunan motorlu araçlardan dolayı tahsil edilmektedir. Bu vergi Türkiye ekonomisinde 1963 yılında çıkarılan Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu ile tahsil edilmektedir. MTV'nin mükellef bilgileri aşağıda MTVK'da belirtildiği gibidir; (MTVK,1963). MTV mükellefi; trafik sicili ile Ulaştırma Bakanlığınca tutulan sivil hava vasıtaları sicilinde adlarına motorlu taşıt kayıt ve tescil edilmiş olan gerçek ve tüzel kişilerdir.

Ekonomik büyüme; ülke ekonomilerinde üretilen nihai mal ve hizmetin artması, milli gelir ve kişi başına düşen milli gelirin artması olarak da söylenebilir. Burada en temel ilke kişi başına düşen milli gelirden meydana gelen artışın sürekli olmasıdır. Ayrıca bir ülke ekonomisinde büyümeden bahsedilebilmesi için kaynakların etkin ve verimli kullanılması, kullanılacak olan kaynaklara yenilerinin eklenmesi ve tam istihdam seviyesine gelebilmesi gerekmektedir (Paksoy ve Bakan,

2010; Sağdıç ve Aydın, 2021). Enflasyon; fiyatlar genel seviyesinde sürekli meydana gelen artış olarak kabul edilmektedir. Bu meydana gelen sürekli artışın sade bir hizmet ya da malı değil de bir sepet içerisinde bulunan mal ve hizmetleri içermektedir (TCMB, 2013).

Bu çalışmada, Türkiye’de dolaylı ve dolaysız vergilerin enflasyon ve ekonomik büyümeye etkileri incelenmiştir. Çalışmada kullanılan veriler, vergiler ile enflasyon ilişkisi için 2006M2-2021M11 arasında aylık olarak, vergiler ile ekonomik büyüme ilişkisi için ise 2006Q2-2021Q3 dönemleri için çeyreklik olarak alınmıştır. Bu çalışma dolaylı ve dolaysız vergilerin hem enflasyona hem de ekonomik büyümeye etkisini ele aldığı için özgün bir çalışmadır. Literatürdeki çalışmaların birçoğu ya tek etki üzerine çalışmış ya da tek vergi türünü ele almıştır. Bu yönüyle çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Çalışmada öncelikle vergilerin ekonomik büyümeye ve enflasyona etkisini ele alan teorik çerçeve çizilmiştir. Sonrasında konuyu ele alan literatür verilerle ekonometrik analize geçilmiştir.

2. VERGİLER İLE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ

Devlet, harcamalarını finanse etmek için vergi gelirlerine ihtiyaç duymaktadır. Vergi politikası, fiyat istikrarını sağlama, iç tasarrufları artırarak yatırımlara kaynak yaratma, gelir dağılımında düzenleme ve ekonomik büyüme içinde hızlandırma amacı ile kullanılmaktadır. Maliye politikası araçları arasında yer alan vergi politikası, ekonomik büyüme üzerinde sıkça kullanılan mali bir araçtır (Küçüköğlü vd., 2019). Dolaylı vergilerde meydana gelen bir artışın tüketimi azalması ve bu azalmanın da tasarrufları arttırması beklenmektedir. Tasarruflarda meydana gelen artışın yatırımlarda da artışa neden olmasından dolayı ekonomik büyümenin de artacağı düşünülmektedir (Öztürk,2021). Doğrudan (dolaysız) vergiler işgücü, hammadde, AR-GE, tasarruf ve sermaye birikimi gibi ekonominin unsurlarını etkileyerek büyüme üzerinde olumsuz etkilere sebep olmaktadır (Kızılkaya ve Dağ,2018).

Tablo 1’de dolaylı ve dolaysız vergilerin ekonomik büyümeye etkisini ele alan literatür taramasına yer verilmiştir.

Tablo 1: Vergi ile Ekonomik Büyüme İlişisini Ele Alan Literatür

Yazar(lar)	Ülke(ler)	Yöntem	Değişkenler	Sonuç
Durkaya ve Ceylan (2006)	Türkiye (1980-2004)	Eşbütünleşme ve nedensellik	GSMH ve TVG	DSV ↔ EB çift yönlü nedensellik
Mucuk ve Alptekin (2008)	Türkiye (1975-2006)	Var analizi	DSV, DLV ve GSMH	DSV → EB tek yönlü nedensellik DSV arttıkça EB azalır.
Temiz (2008)	Türkiye (1960-2006)	Eşbütünleşme ve nedensellik	Reel GSMH ve reel TVG	DSV arttıkça EB artmakta; DLV arttıkça EB azalmaktadır.
Furceri ve Mourougane (2008)	26 Oecd ülkesi (1965-2007)	Panel eşbütünleşme ve nedensellik	Vergi oranları ve EB	Vergi oranlarındaki %1'lik artış EB'yi %0,5 azaltır.
Kuştepli ve Bilman (2009)	Türkiye (1975-2004)	Eşbütünleşme ve nedensellik	EB, DSV, gelir vergisi, mal ve hizmet vergisi ve ticaret vergisi	Dolaylı ve dolaysız vergilerin GSYİH içindeki payı arttıkça uzun dönemde ekonomik büyümenin azaldığı gözlenmiştir.
Göçer vd. (2010)	Türkiye (1924-2009)	Eşbütünleşme ve nedensellik	EB, DSV ve DLV	DSV ve DLV arttıkça EB artmaktadır.
Paksoy ve Bakan (2010)	Türkiye (1980 sonrası)	Korelasyon	Vergi, vergi politikası ve EB	Çalışma için yapılan analiz sonucunda korelasyon katsayısı 0,277 olarak bulunmuş ve bu da katsayı ile değişkenler arasında ilişkinin az olduğu sonucuna varılmıştır.
Erdoğan vd. (2013)	Türkiye (1998-2011)	Eşbütünleşme ve nedensellik	EB, DSV ve DLV	DSV ↔ EB çift yönlü nedensellik DLV → EB tek yönlü nedensellik
Stoilova ve Patonov (2013)	27 AB ülkesi (1996-2010)	Panel regresyon	EB, DSV ve DLV	Doğrudan vergilere dayalı vergi yapısı AB ülkelerinde ekonomik büyümeyi daha çok desteklemektedir.
Tülümce (2013)	Türkiye (1988-2010)	Eşbütünleşme ve nedensellik	GSYİH, DSV ve DLV	Büyüme ile dolaylı vergiler arasında pozitif bir ilişki vardır.
Ibadin ve Oladipupo (2015)	Nijerya (1981-2014)	Nedensellik	EB ve DLV	Büyüme ile dolaylı vergiler arasında pozitif bir ilişki vardır.
Macek (2015)	OECD ülkeleri (2000-2011)	Panel regresyon	Kamu harcamaları, EB, DSV ve DLV	Ekonomik büyüme için kurumlar vergisi ve kişisel gelir vergileri düşürülmeli ve dolaylı vergiler artırılmalıdır.
Yavuz ve Beşel (2015)	Türkiye (1960-2012)	Toda-Yamamoto nedensellik	Uluslararası ticaret ve muamelelerinden alınan vergiler ve EB	Frekans nedensellik testi sonucunda EB'den uluslararası ticaret ve muamelelerinden alınan vergilere geçici ve tek yönlü bir ilişki olduğunu gösterirken Toda-Yamamoto testi sonucunda bir ilişki olmadığı bulunmuştur.
Terzi ve Yurtkuran (2016)	Türkiye (1980-2013)	Nedensellik	GSYİH, DSV ve DLV	EB ↔ DSV çift yönlü nedensellik
Abdiyeva ve Baygonuşuva (2016)	Geçiş ekonomileri (1995-2014)	Nedensellik	GSYİH, DSV ve DLV	GSYİH arttıkça DLV artarken; DSV'deki artış GSYİH'yı azaltmaktadır.
Kolçak ve Arpa (2017)	Türkiye (1975-2016)	ARDL	EB ve TVG	DLV arttıkça EB artmakta; DSV arttıkça EB azalmaktadır.
Özpençe (2017)	Türkiye (1980-2015)	Nedensellik	Kamu harcamaları, TVG ve EB	Vergiler, vergi çarpanı yolu EB'yi negatif etkilemektedir.
Kızılkaya ve Dağ (2018)	Türkiye (1976-2016)	Eş bütünleşme	DLV, DSV, TVG ve EB	DSV arttıkça EB azalırken; DLV arttıkça EB'nin arttığı tespit edilmiştir.
Songur ve Yüksel (2018)	Türkiye (1980-2015)	Nedensellik	DLV, DSV ve EB	EB ↔ DSV çift yönlü nedensellik
Akıncı (2019)	Türkiye (2006: Q1-2018: Q3)	Maki Yapısal Kırımlı Eş Bütünleşme	EB ve TVG	EB ve TVG arasında eşbütünleşik bir ilişki vardır.

Çalçalı ve Altın (2019)	16 Oecd ülkesi (1991-2015)	Eşbütünleşme	TVG, EB, enflasyon ve işsizlik	EB'nin vergi gelirleri üzerinde etkisi yoktur.
Altın ve Çalçalı (2019)	Türkiye (1961-2017)	Asimetrik nedensellik	TVG ve EB	EB → TVG tek yönlü nedensellik
Polat (2019)	Türkiye (1960-2018)	Regresyon	TVG ve EB	TVG'deki %1'lik artış milli gelirde 0,97'lik bir artışa neden olmaktadır.
Boğa (2020)	Türkiye (1965-2018)	ARDL (NARDL)	Gümrük vergisi, mal ve hizmet vergisi, emlak vergisi ve EB	TVG arttıkça EB artmaktadır.
Sağdıç ve Aydın (2021)	Türkiye (2006-2018)	Eşbütünleşme ve nedensellik	DLV, DSV ve EB	DLV ↔ EB çift yönlü nedensellik; DSV → EB tek yönlü nedensellik
Öztürk (2021)	Türkiye (1965-2019)	Nedensellik	DLV, DSV ve EB	DSV → EB tek yönlü nedensellik (kısa dönem) DLV → EB tek yönlü nedensellik (orta ve uzun dönem)

Not: DSV: Dolaysız vergi, DLV: Dolaylı vergi, TVG: Toplam vergi geliri, EB: Ekonomik büyüme

3. VERGİLER İLE ENFLASYON İLİŞKİSİ

Enflasyon ile mücadele için daraltıcı maliye politikası kullanılabilir. Bu politika gereği vergilerin artırılması ve harcamaların azaltılarak böylece toplam talebin daralması gerçekleşmektedir.

Dolaylı vergilerdeki artış, tüketicilerin refahını azaltacağından dolayı, tüketici artığında azalmaya yol açmaktadır. Ayrıca iç talep de azalacağından dolayı ihrac edilebilir mal fazlası ortaya çıkacaktır. Bu nedenle de dolaylı vergilerdeki artışlar enflasyon ile mücadelede önemli bir maliye politikası aracı olarak kullanılabilir (Akıncı ve Özçelik, 2018). Enflasyonist dönemlerde düşük gelir grubunun gelirinin büyük kısmı tüketime gittiğinden vergi ödemekte zorlanırken; yüksek gelir grubuna sahip kişiler paranın reel değeri düştüğünden dolayı vergi ödeme güçleri artmaktadır. Bu nedenle, enflasyon mücadelesi içinde olan ülke kendi ülkesi için uygun olan vergi yapısı ile karar vermesi gerekmektedir. Bu durumda enflasyon döneminde istikrarı sağlama amacı ile yatırım ve tüketim harcamalarını birlikte kısmak gerekmektedir. Ancak yatırım harcamalarını kısmak uzun vade için etkili olurken kısa vadede enflasyonist etkiye neden olacaktır. Enflasyon milli gelir dağılımını bazı istisnai durumlar dışında zenginler lehine olmasına neden olmaktadır. Bu nedenle, enflasyonist dönemde dolaylı vergilere nazaran dolaysız vergilere daha fazla önem verilmelidir (Türk, 2015; Özbilen, 2010).

Tablo 2'de dolaylı ve dolaysız vergilerin enflasyona etkisini ele alan literatür taramasına yer verilmiştir.

Tablo 2: Vergi ile Enflasyon İlişisini Ele Alan Literatür

Yazar(lar)	Ülke(ler)	Yöntem	Değişkenler	Sonuç
Güvenek vd. (2010)	Türkiye (1980-2008)	Nedensellik	DLV ve TÜFE	DLV↔TÜFE çift yönlü nedensellik
Arısoy ve Ünlükaplan (2011)	Türkiye (1994:1-2010:6)	Etki-tepki analizi	KDV, ENF ve kamu harcaması	KDV gelirlerinin enflasyonist etkisi vardır.
Patoli vd. (2012)	Pakistan (2000-2010)	Korelasyon ve regresyon	ENF ve TVG	ENF arttıkça TVG artmaktadır.
Anicheba (2015)	Nijerya (1981-2012)	Eşbütünleşme ve nedensellik testi	Vergi politikaları ve ENF	Emlak, tüketim ve kurumlar vergisi ile ENF arasında pozitif; bireysel gelir vergisi ile ENF arasında negatif ilişki vardır.
Aynew (2016)	Etiyopya	Eşbütünleşme	ENF ve TVG	ENF arttıkça TVG azalmaktadır.
Akbulut (2017)	Türkiye (2006:01-2016:07)	Eşbütünleşme	Gelir vergisi gayreti ve ENF	Gelir vergisi gayreti ve ENF arasında anlamlı bir ilişki yoktur.
Akbulut (2017)	Türkiye (2006Q1-2015Q2)	Eşbütünleşme	DLV ve TÜFE	DLV uzun dönemde ENF'yi artırır.
Moździerz (2017)	26 AB ülkesi (2007-2016)	Panel eşbütünleşme ve nedensellik testi	DLV ve TÜFE	DLV uzun dönemde ENF'yi artırır.
Erdoğan ve Erdoğan (2018)	Türkiye (2006-2017)	Nedensellik	ENF, TVG ve kamu harcamaları	ENF↔TVG çift yönlü nedensellik ve ENF arttıkça TVG artmaktadır.
Akıncı ve Özçelik (2018)	Türkiye (2006:M1-2018:M5)	ARDL	DLV ve ENF	DLV ve ENF arasında eşbütünleşik bir ilişki vardır.
Çalcalı ve Altınar (2019)	16 Oecd ülkesi	Eşbütünleşme	ENF ve TVG	ENF arttıkça TVG azalmaktadır.
Yıldız (2019)	19 yüksek gelirli Oecd (1995-2017)	GMM	Kişi başına GSYH, ENF ve TVG	ENF'nin TVG üzerine etkisi yoktur.
Güneş (2020)	28 Oecd ülkesi (1995-2018)	Eşbütünleşme	ENF ve TVG	TVG arttıkça ENF artmaktadır.

Not: DSV: Dolaysız vergi, DLV: Dolaylı vergi, TVG: Toplam vergi geliri, ENF: Enflasyon

4. DOLAYLI-DOLAYSIZ VERGİLERİN EKONOMİK BÜYÜME VE ENFLASYON ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN ANALİZ EDİLMESİ

4.1. VERİLER VE MODEL KURULUMU

Bu çalışmada, Türkiye’de dolaylı ve dolaysız vergilerin enflasyon ve ekonomik büyümeye etkisi analiz edilmiştir. Çalışmada dolaylı ve dolaysız vergilerin enflasyona etkisi 2006M2-2021M11 dönemi için aylık veri kullanılarak; dolaylı ve dolaysız vergilerin ekonomik büyümeye etkisi ise 2006Q2-2021Q3 dönemi için çeyreklik veri

kullanılarak test edilmiştir. Çalışmaya ait verilerin tamamı TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi'nden alınmıştır.

Çalışma için 2 ayrı model kurulmuştur ve bunlar (1) ve (2) no'lu modelde gösterilmiştir.

$$\text{Model 1: ENF}_t = \beta_0 + \beta_1 \text{DLV}_t + \beta_2 \text{DSV}_t + u_t \quad (1)$$

$$\text{Model 2: GSYİH}_t = \beta_0 + \beta_1 \text{DLV}_t + \beta_2 \text{DSV}_t + u_t \quad (2)$$

Çalışmada DLV dolaylı vergileri, DSV dolaysız vergileri, GSYİH ekonomik büyümeyi, ENF ise enflasyonu göstermektedir.

4.2. EKONOMETRİK YÖNTEM VE SONUÇLAR

Yapılan çalışmada zaman serisi analizi kullanılmıştır. Değişkenlerin önce birim kök testi ile durağanlığı kontrol edilmiştir. Sırası ile otokorelasyon ve değişen varyans kontrolü yapıp ARDL sınır testi ile Granger nedensellik testi tüm değişkenlerde kurulmuş modeller için test edilecektir.

4.2.1. VERGİLER VE ENFLASYON İÇİN SONUÇLAR

2006M2-2021M11 dönemi verileri ile dolaylı ve dolaysız vergilerin enflasyon üzerine etkisi analiz edilmiştir. Tablo 3'te ADF ve PP birim kök test sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 3: ADF ve PP Birim Kök Testleri

DEĞİŞKENLER	ADF	Karar	PP	Karar
ENF	-4.9492 (0.0000)*	Seviyesinde durağan (I ₀)	-9.7334 (0.0000)*	Seviyesinde durağan
DLV	-13.4632 (0.0000)*	Seviyesinde durağan (I ₀)	-25.3259 (0.0000)*	Seviyesinde durağan
DSV	-1.2570 (0.6491)	Durağan değil	-32.9036 (0.0001)*	Seviyesinde durağan
ΔDSV	-10.9771 (0.0000)*	1.farkında durağan (I ₁)		

Not: ENF enflasyon, DLV dolaylı vergiler, DSV dolaysız vergileri göstermektedir.

"*" 0.01, "**" 0.05, "***" 0.10 düzeylerinde anlamlılık göstermektedir.

Tablo 3'e göre, DLV ve ENF değişkenleri seviyesinde durağanken, DSV değişkeni ise 1. farkında durağan hale gelmektedir. PP testinde ise değişkenlerin hepsi

seviyesinde durağandır. DSV değişkeninin 1. farkının alındığı Δ (delta) işareti ile gösterilmektedir.

ADF ve PP birim kök testlerinin tutarsız çıkması nedeniyle KPSS birim kök testi uygulanmıştır ve sonuçları Tablo 4’de gösterilmiştir.

Tablo 4: KPSS Birim Kök Testi

DEĞİŞKENLER	KPSS	%1	%5	%10
ENF	0.981653	0.739000	0.463000	0.347000
DLV	0.194746	0.739000	0.463000	0.347000
DSV	0.213221	0.739000	0.463000	0.347000
Δ ENF	0.232260	0.739000	0.463000	0.347000

Tablo 4’e göre, DSV ve DLV değişkenleri seviyesinde durağanken; ENF değişkeninin seviyesinde durağan olmadığı ve 1.farkı alındığında durağanlaştığı sonucuna ulaşılmaktadır. KPSS birim kök testi ADF ve PP birim kök testlerine göre daha güçlü olduğundan KPSS testi baz alınmıştır. ENF değişkeni diğer birim kök testlerinde I (0) seviyesinde durağan, KPSS Birim Kök Testi’nde ise I(1) seviyesinde durağan çıkmasından dolayı ARDL Sınır Test İstatistiği uygulanmaktadır.

Seriler farklı derecede durağan çıktığının tespitinden sonra modelde otokorelasyon ve değişen varyans sorunlarının olup olmadığı test edilmiştir. Tablo 5’te otokorelasyon testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 5: Otokorelasyon Test Sonuçları

F-İstatistik	15.28515	Olasılık F (2,185)	0.0000
N*R ²	26.94415	Olasılık ki-kare (2)	0.0000

Tablo 5’teki otokorelasyon testi sonuçlarına göre, olasılık değeri 0.05’ten küçük olduğu için modelde otokorelasyon problemi vardır. Otokorelasyonun varlığından sonra modelde değişen varyans sorunu araştırılmış ve sonuçları Tablo 6’da gösterilmiştir.

Tablo 6: Değişen Varyans Test Sonuçları

F-istatistik	15.62353	Olasılık F (3,186)	0.0000
N*R ²	38.24190	Olasılık ki-kare (3)	0.0000
Ölçekli açıklanabilir SS	150.5992	Olasılık ki-kare (3)	0.000

Tablo 6'daki değişen varyans testi sonuçlarına göre, olasılık değeri 0.05'ten küçük olduğu için modelde değişen varyans sorunu olduğu tespit edilmiştir.

Değişkenler farklı derecede durağan olduğu için ARDL modeli kurulmuştur. Tablo 7'de ARDL uzun dönem sınır testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 7: ARDL Uzun Dönem Sınır Testi (2,4,0)

		n:80					
K	f-istatistik	%1		%5		%10	
		I (0)	I (1)	I (0)	I (1)	I (0)	I (1)
2	21.95034	4.358	5.393	3.235	4.053	2.713	3.453

Not: k: değişken sayısı, Gözlem sayısı:186

Tablo 7'de ARDL uzun dönem sınır testi sonuçlarına göre uzun dönemde değişkenlerin birbirleri ile ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Daha sonra ise ARDL modeliyle uzun dönem model tahmini yapılmıştır ve Tablo 8'de gösterilmiştir.

Tablo 8: ARDL Uzun Dönem Model Tahmini (2,4,0)

Değişken	Katsayı	Standart hata	t- istatistik	Prob.
DSV	0.018879	0.008190	2.304964	0.0223
DLV	0.008680	0.006232	1.392693	0.1655
C	0.442049	0.186388	2.371663	0.0188

Not: gözlem sayısı:186

Tablo 8'de ARDL uzun dönem model tahmin sonuçlarına göre uzun dönemde dolaysız vergiler (DSV)'de 1 birimlik artış olduğunda ENF bağımlı değişkeninde 0.018879 birimlik bir artış olduğu gözlenmektedir. Dolaylı vergilerle enflasyon arasında kurulan modelde ise anlamlı bir sonuç elde edilememiştir. Buna göre tahmin edilen model denklemi aşağıdaki gibidir:

$$ENF=0.442049+0.018879*DSV \quad (3)$$

Sonuç olarak bağımlı değişken enflasyon üzerinde dolaysız vergilerin etkisinin olduğu, dolaylı vergilerin etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Vergilerin enflasyon üzerindeki etkisinin belirlenmesinde daha sonra nedensellik testi yapılmıştır ve sonuçları Tablo 9’da gösterilmiştir.

Tablo 9: VAR Granger Nedensellik Testi

Bağımlı değişken	Bağımsız değişken	Ki-kare	Df	Olasılık
ENF	DLV	5.056827	7	0.6530
	DSV	41.53135	7	0.0000
	Tümü	57.28106	14	0.0000

Gözlem sayısı:183

Tablo 9’da VAR Granger nedensellik sonuçlarına göre, %5 anlamlılık düzeyinde dolaysız vergilerden enflasyona doğru tek yönlü nedensellik tespit edilmiştir. Dolaylı vergilerden enflasyona doğru ise bir nedensellik tespit edilememiştir.

4.2.2. EKONOMİK BÜYÜME VE VERGİLERİN SONUÇLARI

2006Q2-2021Q3 dönemine ait verilerle dolaylı ve dolaysız vergilerin ekonomik büyüme üzerine etkisi analiz edilmiştir. Tablo 10’de ADF ve PP birim kök test sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 4.9: ADF ve PP Birim Kök Testi

Değişkenler	ADF	Karar	PP	Karar
GSYİH	-3.049192 (0.0366)**	Seviyesinde durağan (I ₀)	-10.35242 (0.0000)*	Seviyesinde durağan
DLV	-3.374463 (0.0160)**	Seviyesinde durağan (I ₀)	-10.36084 (0.0000)*	Seviyesinde durağan
DSV	-2.491853 (0.1227)	Durağan değil	-14.81739 (0.0001)*	Seviyesinde durağan
Δ DSV	-15.99182 (0.0000)*	1.farkında durağan (I ₁)		

Not: ENF enflasyon, DLV dolaylı vergiler, DSV dolaysız vergileri göstermektedir. “*” 0.01, “**” 0.05, “***” 0.10 düzeylerinde anlamlılık göstermektedir.

Tablo 10’a göre, DLV ve GSYİH değişkenleri seviyesinde durağanken, DSV değişkeni ise 1. farkında durağan hale gelmektedir. PP testinde ise değişkenlerin hepsi seviyesinde durağandır.

ADF ve PP Birim Kök Testlerinin tutarsız sonuç vermesi nedeni ile KPSS Birim Kök testi uygulanmıştır ve sonuçları Tablo 11’de gösterilmiştir.

Tablo 11: KPSS Birim Kök Testi

Değişkenler	KPSS	%1	%5	%10
GSYİH	0.210308	0.739000	0.463000	0.347000
DLV	0.327631	0.739000	0.463000	0.347000
DSV	0.395096	0.739000	0.463000	0.347000

Tablo 11’deki KPSS Birim kök testi sonuçlarına göre, değişkenlerin tümü seviyesinde durağandır ve birim kök içermemektedir. Daha sonra ise otokorelasyon ve değişen varyans sorunlarının olup olmadığı test edilmiştir. Tablo 12’de otokorelasyon testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 12: Otokorelasyon Test Sonucu

F-İstatistik	11.75810	Olasılık F (4,55)	0.0000
N*R ²		Olasılık ki-kare (4)	0.0000

Tablo 12’de otokorelasyon testi sonuçlarına göre, modelde otokorelasyon sorunu bulunmaktadır. Tablo 13’te ise değişen varyans testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 13: Değişen Varyans Testi

F-İstatistik	1.706376	Olasılık F (3,58)	0.1757
N*R ²	5.028363	Olasılık ki-kare (3)	0.1697
Öçekli açıklama SS	2.534138	Olasılık ki-kare (3)	0.4692

Tablo 13’te değişen varyans testi sonuçlarına göre, modelin değişen varyans içermediği belirlenmiştir.

Modelde tüm değişkenler seviyesinde durağan olduğu için uzun dönemli ilişkiye bakılmamıştır ve modelde değişkenlerin nedenselliği belirlenmiş ve sonuçları Tablo 14'te gösterilmiştir.

Tablo 14: VAR Granger Nedensellik Testi

Bağımlı değişken	Bağımsız değişken	Ki-kare	Df	Olasılık değeri
GSYİH	DLV	50.77042	5	0.0000
	DSV	12.57690	5	0.0277
	Tümü	60.80798	10	0.0000
DLV	GSYİH	27.66815	5	0.0000
	DSV	8.843295	5	0.1155
	Tümü	48.13025	10	0.0000
DSV	GSYİH	7.189818	5	0.2069
	DLV	10.68830	5	0.0579
	Tümü	26.25559	10	0.0000

Tablo 14'te nedensellik testi sonuçlarına göre, dolaylı vergilerle GSYİH değişkeni arasında çift yönlü bir nedensellik varken; dolaysız vergilerden GSYİH değişkenine doğru tek yönlü bir nedensellik tespit edilmiştir.

Değişkenlerin yönünü belirlemek için daha sonra regresyon denklemi kurulmuştur ve sonuçları Tablo 15'te gösterilmiştir.

Tablo 15: Regresyon Denklemi Bağımlı Değişken GSYİH

Bağımsız Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-İstatistik	Olas.
DSV	-0.047064	0.055431	-0.849058	0.3993
DLV	0.875761	0.087370	10.02357	0.0000
C	1.249390	0.615119	2.031134	0.0468

Not: Gözlem sayısı:62, denklem tahmini Newey-West yöntemi ile oluşturulmuştur.

Tablo 15'te verilen regresyon denklemine göre, dolaylı vergilerde meydana gelen 1 birimlik artış ekonomik büyüme üzerinde 0.87 birimlik artışa neden

olmaktadır. DSV değişkeni ise anlamsızdır. Bu sonuçlara göre regresyon denklemi aşağıdaki gibidir.

$$GSYİH=1.249390+0.875761*DLV \quad (4)$$

Yapılan analiz sonucuna göre vergi türlerinden dolayı vergiler ekonomik büyümeyi arttırmaktadır.

5. SONUÇ

Özellikle gelişmekte olan ülkelerin ortak sorunu vergilerin tahsilinde yaşanan aksamalardır. Ülkeler bu sorun karşısında kendileri için uygun olan politikaları ve vergi türlerini kullanarak elde ettikleri gelirler ile harcamalarını finanse edebilmektedirler. Bu çalışmada dolaylı ve dolaysız vergilerin enflasyon ve ekonomik büyümeye etkisi incelenmiştir. Çalışmada 2 farklı model kurulmuştur. İlk modelde, dolaylı ve dolaysız vergilerin enflasyona etkisi 2006M2-2021M11 dönemi için aylık veriler kullanılarak test edilmiştir. İkinci modelde ise, dolaylı ve dolaysız vergilerin ekonomik büyümeye etkisi 2006Q2-2021Q3 dönemi için çeyreklik veriler kullanılarak test edilmiştir.

Çalışmada öncelikle serilerin durağanlığı test edilmiştir. Birinci modelde, ADF ve PP birim kök testleri farklılık içerdiğinden daha güçlü olan KPSS birim kök testine başvurulmuş ve enflasyon serisinin birim kök içerip 1.farkta durağan hale geldiği, diğer serilerin ise seviyesinde durağan olduğu görülmüştür. Ayrıca modelde değişen varyans ve otokorelasyon sorunu bulunduğu tespit edilmiştir. Kurulan ARDL modelinde, dolaysız vergilerdeki 1 birimlik artışın enflasyonu 0.018879 birim arttırdığı belirlenmiştir. Aynı zamanda dolaysız vergilerden enflasyona doğru tek yönlü nedensellik tespit edilmiştir. İkinci modelde ise, ADF ve PP birim kök testleri yine farklılık içerdiği için daha güçlü olan KPSS birim kök testine başvurulmuş ve tüm serilerin seviyesinde durağan olduğu görülmüştür. 2.modelde değişen varyans sorununun olmadığı, ancak modelin otokorelasyon içerdiği belirlenmiştir. Kurulan regresyon denkleminde, dolaylı vergilerde meydana gelen 1 birimlik artışın ekonomik

büyüme yi 0.87 birim arttırdığı tespit edilmiştir. Son olarak yapılan nedensellik testinde ise, dolaylı vergilerle GSYİH değişkeni arasında çift yönlü bir nedensellik; dolaysız vergilerden GSYİH değişkenine doğru ise tek yönlü bir nedensellik tespit edilmiştir.

Enflasyonun yoğun olduğu dönemlerde, enflasyonla mücadele etmede, birçok ülke maliye politikası aracı olarak vergilerden faydalanmaktadır. Enflasyon olmadığı zaman vergilerden elde edilen gelir ile enflasyon yaşandığı zamanlarda dolaylı vergilerde artış meydana gelmekte ve bu artış ile elde edilen gelirler reel olarak azalmaktadır. Olivera ve Tanzi enflasyon ve vergiler ile ilgili böyle durumlarda yol gösterici olmaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerin birçoğunda, Türkiye ekonomisi için elde edilen sonuçlar aynı olmayabilir. Türkiye ekonomisi büyüme yi sağlayabilmek için dolaylı ve dolaysız vergilere ağırlık verebilir. Fakat dolaysız vergilerin büyüme üzerindeki etkisinin tam olarak ne kadar olduğu bilinmemekle beraber sadece büyümenin nedeni olduğu elde edilmiştir. Bu bakımdan ekonomik büyüme için vergiler tercih edilebilir. Ancak dolaysız vergilerin Türkiye ekonomisi üzerinde enflasyon oluşturduğu için verilen önemin azaltılması gerekmektedir. Dolaylı ve dolaysız vergiler her ne kadar enflasyonu azaltmak için kullanılsa da sonuçta enflasyonu arttırıcı etkisi bulunabilir. Bu nedenle enflasyonun artış hızının düşmesi ve ekonomik büyümenin sağlanmasında vergi oranları uygun bir seviyede olmalıdır.

Dolaysız vergilerdeki artış, vergi mükelleflerinin tüketimlerini azaltarak tasarruflarının artmasını sağlayacaktır. Aynı zamanda halkın çalışma isteğini azaltacak ve üretimde aksamalara neden olup yatırımların azalmasına neden olacaktır. Böylece hem ekonomik büyüme azalacak hem de arz enflasyonu yaşanacaktır ve ülkelerin vergi gelirleri azalarak ekonomik büyümede düşüşler yaşanacaktır. Bu nedenle ülkeler enflasyonist sürece girdiğinde, maliye politikası aracı olarak dolaysız vergiler yerine, dolaylı vergilere yönelmelidir.

Türkiye'nin 2023 Temmuz ayında değişen vergi yapısına göre, dolaylı vergilerin 2023 bütçesindeki payı %65'lere kadar çıkmıştır. Dolaylı vergiler, tüketim üzerinden alındığından ve vergide adalet ilkesiyle bağdaşmadığından dolayı, bu vergilerin arttırılması gelir dağılımı adaletini bozacaktır. Enflasyon, hükümetin dolaysız vergi gelirini de nominal olarak arttırmaktadır. Üretimin daralıp ekonomik büyüme hızının azalmaması için hükümetler enflasyonist dönemde dolaysız vergi yerine, dolaylı vergiye daha fazla ağırlık vermektedir. Bugün ülkemizde yaşanan durum da budur. Ancak unutulmamalıdır ki; dolaylı vergiler tüketim üzerinden tüm halktan alındığından dolayı, özellikle orta tabaka halkın alım gücü gittikçe azalmaktadır. Bu nedenle vergiyi tabana yaymak yerine, tahsil edilemeyen vergilerin tahsil edilmesi daha yararlı olacaktır.

KAYNAKÇA

Abdiyeva, R. ve Baygonuşova, D. (2016). Geçiş ekonomilerinde vergi gelirleri ve ekonomik büyüme ilişkisi: Kırgızistan örneği. *Akademi Bakış Dergisi*, (53): 59-71.

Akbulut, H. (2017a). Enflasyon ve faiz oranlarının vergi gayreti ile ilişkisi: Türkiye'de uygulanan gelir vergisi için ampirik bir uygulama. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi*, 54(630): 55-65.

Akbulut, H. (2017b). Tüketici fiyatlarının dolaylı vergilere asimetric tepkileri: 2006-2015 dönemi Türkiye örneği. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 31(2): 273-288.

Akıncı, A. (2019). Türkiye'de vergi gelirlerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(1): 100-106.

Akıncı, A. ve Özçelik, Ö. (2018). Türkiye'de dolaylı vergilerin enflasyon üzerindeki etkisi. *Maliye ve Finans Yazıları*, (110): 9-20.

Altınar, A. ve Çalçalı. (2019). Türkiye'de vergi gelirleri ve bütçe harcamalarının ekonomik büyüme ile etkileşimi. *Maliye Dergisi*, (176): 406-427.

Anicheba, A. S. (2015). Implications of tax policy on inflation in Nigeria (1981 – 2012). *Developing Country Studies*, 5(21): 103-113.

Arısoy, İ. ve Ünlükaplan, İ. (2011). Katma değer vergisi, enflasyon oranı ve kamu harcamaları arasındaki ilişkinin dinamik analizi. *Sosyoekonomi*, 16(16): 93-112.

Ayenew, W. (2016). Determinants of tax revenue in Ethiopia (Johansen cointegration approach). *International Journal of Business, Economics and Management*, 3(6):69-84.

Boğa, S. (2020). Türkiye’de vergi gelirleri ve ekonomik büyüme arasındaki asimetrik ilişki: Nardl eşbütünleşme yaklaşımı. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 55(1): 487-507.

Çalcalı, Ö., Altınar, A. (2019). Makro ekonomik açıdan vergi gelirlerinin belirleyicileri: Oecd ülkeleri üzerine bir uygulama. *Maliye ve Finans Yazıları*, (112): 175-198.

Durkaya, M. ve Ceylan, S. (2006). Vergi gelirleri ve ekonomik büyüme. *Maliye Dergisi*, (150): 79-89.

Erdoğan, E., Topçu, M. ve Bahar, O. (2013). Vergi gelirleri ve ekonomik büyüme ilişkisi: Türkiye ekonomisi üzerine eşbütünleşme ve nedensellik analizi. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 50 (576): 99.

Erdoğan, S. ve Erdoğan, A. (2018). Türkiye’de Tanzi ve Patinkin etkilerinin Var yöntemiyle analizi (2006 – 2017). *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(1):1-10.

Furceri, D. ve Mourougane, A. (2009). The effect of financial crises on potential output: new empirical evidence from OECD countries. *OECD Economic Department Working Papers*, (699): 1.

Göçer, İ., Mercan, M., Bulut, Ş. ve Dam, M. M. (2010). Ekonomik büyüme ile vergi gelirleri arasındaki ilişki: sınır testi yaklaşımı. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (28):97-110.

Gündoğdu, S. (2022). Türkiye’de vergi denetiminde etkinlik; dolaylı ve dolaysız vergiler bağlamında inceleme. *19 Mayıs Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2): 161-172.

Güneş, H. (2020). Seçilmiş Oecd ülkelerinde vergi gelirlerinin enflasyona etkisi. *Fiscaoeconomia*, 4(2):422-436.

Gürdal, T. ve Yavuz, H. (2017). Kocaeli ve Sakarya esnafının katma değer vergisine bakışı. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 13(1): 51-62.

Güvenek, B, Alptekin, V. ve Çetinkaya, M. (2010). Enflasyon ve dolaylı vergilerden elde edilen gelirler arasındaki ilişkinin var yöntemiyle analizi. *Kamu-İş Dergisi*, 11(2): 1-28.

Ibadin, P.O. ve Oladipupo, A.O., (2015), Indirect taxes and economic growth in Nigeria, *EKON. MISAO I PRAKSA DBK. GOD XXIV. BR. 2.* (345-364)

Kılıç, H. (2012). Katma değer vergisi. İstanbul Üniversitesi Maliye Enstitüsünde Verilen Konferans, İstanbul, s.131-185.

Kızılkaya, F. ve Dağ, M. (2018). Türkiye’de vergi gelirleri-ekonomik büyüme ilişkisi: dönemselsel bir analiz. *Türkiye’de Güncel Mali Sorunlar (iç.) İKSAD Publishing*, September 2018: 5-43.

Kolçak, M. ve Arpa, T. (2017). Vergi gelirleri ve ekonomik büyüme ilişkisi: Türkiye örneği (1976-2016). *TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi*, 9(33): 279.

Kuştepelı, Y. ve Bilman, M. (2009). Türkiye’de vergiler ve büyüme arasındaki uzun dönem ilişkisi. *İşletme Fakültesi Dergisi*, 10(1):119-130.

Küçüköğlü, M., Taş, H.Y. ve Özcan. S. (2019). Vergilendirmenin büyümeye etkisi. 4. Uluslararası GAP İşletme Bilimleri ve Ekonomi Kongresi, Şanlıurfa,18-27.

Macek, R. (2015). The impact of taxation on economic growth: case study of Oecd countries. *Review of Economic Perspectives*, 14(4): 309-328.

MBS (1963) Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu. T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi,197, Ankara.

Moździerz, A. (2017). The impact of changes in indirect tax rates on inflation in selected EU countries. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, Sectio H Oeconomia*, 51(4): 257-267.

Mucuk, M., Alptekin, V. (2008). Türkiye’de vergi ve ekonomik büyüme ilişkisi: Var analizi (1975- 2006). Maliye Dergisi, (155): 159-174.

Özbilen, Ş. (2010). Maliye Politikası. Gazi Kitabevi, ÖzBaran Ofset Matbaacılık, Ankara, 590 s.

Özpençe, A. İ. (2017). Türkiye’de 1980 sonrası kamu harcamaları, vergi gelirleri ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin analizi. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (28): 31-41.

Öztürk, Ö. F. (2021). Dolaysız ve dolaylı vergi gelirlerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi: Türkiye örneği. Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD), 8(3): 430-442.

Paksoy, S. ve Bakan, S. (2010). Türkiye’de uygulanan vergi politikaları ve ekonomik büyüme üzerine etkileri: (1980 sonrası). Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 9(32):150-170.

Patoli, A., Zarif, T. Ve Syed, N. A. (2012). Impact of inflation on taxes in Pakistan: an empirical study of 2000-2010 period. Journal of Management and Social Sciences, 8(2):31-41.

Polat, M. (2019). Ekonomik büyüme ile vergi gelirleri arasındaki ilişkinin incelenmesi: Türkiye örneği. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 8(3): 1991-2009.

Sağdıç, E. N., Aydın, D. (2021). Dolaylı ve dolaysız vergiler ile ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisi: Türkiye örneği (2006-2018). International Journal of Public Finance, 6(1), 21-46.

Songur, M. ve Yüksel, C. (2018). Vergi yapısı ile ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisi: Türkiye örneği. Finans Politik & Ekonomik Yorumlar, (643): 47-70.

Stoilova, D. ve Patonov, N. (2013). An empirical evidence for the impact of taxation on economy growth in the European Union. Tourism & Management Studies, 3: 1031-1039.

TCMB (2013). Enflasyon ve fiyat istikrarı. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Ankara.

Temiz, D. (2008). Türkiye’de vergi gelirleri ve ekonomik büyüme ilişkisi: 1960-2006 dönemi. 2. Ulusal İktisat Kongresi, İzmir, 1-18.

Terzi, H. ve Yurtkuran, S. (2016). Türkiye’de dolaylı/dolaysız vergi gelirleri ve Gsyh ilişkisi. Maliye Dergisi, (171): 19-33.

Tülümce, S. Y. (2013). Türkiye’de vergi gelirleri ve büyüme arasındaki ilişkinin ampirik analizi (1988-2010). Gümrük Ticaret Dergisi (2): 56-64.

Türk, İ. (2015). Maliye politikası: amaçlar-araçlar ve çağdaş bütçe teorileri. 26.Bası, Turhan Kitabevi Yayınları, ÖzBaran Ofset, Ankara, 399 s.

TÜSİAD (2012). Dolaylı ve dolaysız vergilerin Türk mali sistemi içerisindeki yeri: siyasal, sosyal ve ekonomik sonuçları. Türkiye Sanayicileri ve İş Adamları Derneği, İstanbul.

Yavuz, H. ve Beşel, F. (2015). Türkiye’de uluslararası ticaret ve muamelelerden alınan vergi gelirleri-ekonomik büyüme ilişkisi: frekans nedensellik analizi. Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 3(1):45-55.

Yıldız, B. (2019). Vergi gelirlerinin ekonomik belirleyicileri üzerine ampirik bir analiz: yüksek gelirli Oecd ülkeleri örneği. Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 17(3):324-339.